

LUCYNA AGNIESZKA JANKOWIAK*

INSTYTUT SŁAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK, WARSZAWA

O zawartości *Słowniczka wyrazów weterynarskich z 1876 roku*

Słowa kluczowe: historia języka polskiego, polska terminologia weterynaryjna XIX wieku, *Słowniczek wyrazów weterynarskich*.

doi: <https://doi.org/10.31286/JP.00133>

Celem niniejszego artykułu jest omówienie zawartości pierwszego samodzielnego słownika polskiej terminologii weterynaryjnej¹. *Słowniczek wyrazów weterynarskich* Stanisława Janikowskiego, Aleksandra Kremera i Józefa Oettingera został wydany w Krakowie w 1876 roku dwukrotnie. Najpierw, jako *Dodatek. Słowniczek wyrazów weterynarskich*, został zamieszczony w słowniku medycznym pt. *Uzupełnienie słownika łacińsko-polskiego wyrazów lekarskich Prof. Dra F. K. Skobla i Dra Al. Kremera, razem z przekładem polskim wielu wyrazów lekarskich niemieckich, francuzkich i angielskich i słowniczkiem wyrazów weterynarskich Stanisława Janikowskiego, Aleksandra Kremera i Józefa Oettingera* (Kraków 1876). W tym samym roku wydano go jako nadbitkę z przywołanego słownika medycznego.

Słowniczek wyrazów weterynarskich ma format ósemki. Został zamieszczony na stronach 125–140 *Uzupełnienia...* i opatrzony tytułem *Dodatek. Słowniczek* liczy więc 16 stron liczbowanych. W rzeczywistości jest ich o połowę mniej, bo w całym *Uzupełnieniu...* numerowane są kolumny haseł; na każdej stronie znajdują się dwie kolumny.

W *Przedmowie* S. Janikowskiego (s. III–V) do *Uzupełnienia...*² na temat słownictwa weterynaryjnego są jedynie dwie wzmianki na stronie V. Pierwsza uwaga to: „Co do wyrazów weterynarskich zdawało nam się, że wygodniej będzie w użyciu, jeżeli takowe będą razem

* lucyna.jankowiak@ispan.edu.pl; ORCID: 0000-0003-1045-9539

1 Nie jest to pierwsze ujęcie polskiego słownictwa weterynaryjnego w XIX w. Wcześniej pojawiło się ono w krakowskich słownikach medycznych (J. Majer, F. Skobel, *Słownik anatomiczno-fizjologiczny*, s.n., Kraków 1838; J. Majer, F. Skobel, *Niemiecko-polski słownik wyrazów lekarskich*, nakł. i dr. D. E. Friedlein, Kraków 1842; F. Skobel, A. Kremer, *Słownik łacińsko-polski wyrazów lekarskich*, W. Wielogłowski, W. Jaworski, Kraków 1868) wśród innych haseł medycznych, w jednym ciągu haseł, a nie – jak w 1876 r. – w postaci oddzielnego słowniczka. Z kolei w 1881 r. odnotowano polskie słownictwo weterynaryjne w *Słowniku terminologii lekarskiej polskiej* S. Janikowskiego, J. Oettingera, A. Kremera (Tow. Lek. Krakowskie, Kraków 1881), także w ciągu haseł medycznych, a polskie terminy najczęściej opatrzone kwalifikatorem *wet*. Autorzy słownika z 1881 r. we wstępie napisali, że leksykon ten po raz pierwszy zestawia polskie słownictwo weterynaryjne, co – jak widać – nie jest prawdą.

2 W XIX w. weterynaria nie tylko oddziela się od medycyny ludzkiej, lecz także stopniowo przechodzi z nauk medycznych do nauk rolniczych (np. Brzozowski 1983). Z jednej strony przejawia się to w powstawaniu szkół weterynaryjnych w obrębie szkół rolniczych, z drugiej strony medycyna weterynaryjna nadal jest wykładana na wydziałach medycyny (por. Kraków), a jej terminologia ujmowana jest w słownikach medycznych zarówno XIX w., jak i w krakowskim leksykonie medycznym z 1905 r. pt. *Słownik lekarski polski* Tadeusza Browicza, Stanisława Ciechanowskiego, Stanisława Domańskiego i Leona Kryńskiego.

zebrane, i z tego powodu pomieściliśmy je w osobnym Dodatku”. Druga wzmianka znalazła się wśród podziękowań dla współtwórców słowniczka: „z *Weterynaryi* weterynarz miejski J. PACUŁA i Doc. Dr. KAROL RASP³⁾”.

Układ haseł i sposób przedstawiania materiału polskiego w *Słowniczku* jest taki sam jak w zasadniczej części *Uzupełnienia*... Hasła podawane są w układzie alfabetycznym. Podstawą artykułu hasłowego jest hasło obcojęzyczne (łacińskie, niemieckie, rzadziej – francuskie lub angielskie). Obok hasła obcego zapisane są polskie odpowiedniki od jednego do kilku, np.: s. 135 „*Pferdepocken* ospa końska⁴⁾”; s. 139 „*Vollhuf* kopyto kłębkowe, kłębkostopne”.

Słowniczek wyrazów weterynarskich liczy 297 haseł obcojęzycznych, na które składają się: 263 artykuły hasłowe (np. s. 138 „*Trab* kłus”) oraz 34 hasła odsyłaczowe wprowadzane przez *Zob.* (np. s. 128 „*Cynanche carbuncularis. Zob. Angina carbuncularis*”). Hasłami odsyłaczowymi są najczęściej terminy niemieckie (29, np. s. 129 „*Faulsucht. Zob. Cachexia hydropica ovium*”), kierujące w 18 przypadkach do terminu łacińskiego (np. s. 130 „*Gnubberkrankheit. Zob. Rachialgia lumbalis*”), a w 6 przypadkach – do innego terminu niemieckiego (np. s. 133 „*Löser. Zob. Blättermagen*”). Tylko 5 razy hasłami odsyłaczowymi są terminy łacińskie (np. s. 138 „*Tabes hepatis verminosa. Zob. Cachexia icterico-verminosa*”), zaledwie w jednym wypadku odsyłające do hasła niemieckiego (s. 138 „*Tenoncus. Zob. Sehnenklapp*”), w pozostałych zaś – do innych haseł łacińskich.

W wypadku trzech pełnych artykułów hasłowych pojawił się odsyłacz *Por.*:

- s. 130 *Glossanthrax* wąglik językowy. *Por. Zungengeschwür*;
- s. 133 *Lecksucht v. Nagesucht v. Wollefressen* chćacka (u owiec). *Por. Pica*;
- s. 134 *Nageltritt* nagwożdżenie (u konia). *Por. Vernagelung*.

W *Słowniczku* są przypadki (7) odsyłania do haseł niemieckich i łacińskich, których – w takiej postaci lub w ogóle – nie ma w *Słowniczku*, np.:

- s. 131 *Harnruhr der Schafe. Zob. Diabetes*
jest tylko: *Diabetes ovium*

- s. 133 *Lähmungskrankheit der Zuchtperde. Zob. Beschälkrankheit (böartige)*
jest: *Beschälkrankheit böartige*

3 Chodzi tu o Jędrzeja Pacułę, miejskiego weterynarza w Krakowie (Kośmiński 1888: 374; Staškiewicz 1981: 103–104), oraz o Karola Raspa (1837–1899), doktora medycyny i docenta weterynarii. Był on także m.in. weterynarzem miejskim w Krakowie (1869–1871) oraz wykładowcą weterynarii na wydziale lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego (1868–1881) (*Polski słownik biograficzny* 1987: 598; Staškiewicz 1981: 117).

4 Podając przykłady haseł w artykule, upraszczam zapis ze *Słowniczka*. Pomijam pochyleń, np. *é* (jak na s. 129 *powierzchowność konia*), uwspółcześniał pisownię (np. *kowal do podkuwania*, zamiast jak na s. 131 *kowal do podkówania*; *wskutek* zamiast jak na s. 137 *w skutek*). Między hasłem obcym i polskim pomijam kropkę i polskie terminy zapisują małą literą. Pomijam też kropkę na końcu hasła. W *Słowniczku* np. na s. 127 jest: „*Brustbeule*. Bołaczka mostkowa (u konia)”. Zamieniam ten zapis na: „*Brustbeule* bołaczka mostkowa (u konia)”. Między polskimi terminami konsekwentnie stosuję przecinek. W *Słowniczku* w tym miejscu czasem pojawia się też średnik, *czyli* lub *v.* (np.: s. 126 „*Beschälkrankheit böartige*. Zaraza stadna złośliwa czyli właściwa; porażenie koni rozplodowych (stadników)”; s. 135 „*Passgänger*. 1) Jednochodziec v. jednochodnik (ma w skutek dresury chód właściwy, jednostronny)...”). Uzupełniam wszystkie pominięcia autorów S 1881 w zapisach polskich terminów, np. hasło ze s. 128 „*Dämpfiges Pferd*. Koń dychawiczny, podpalony” zapisuję jako: „*Dämpfiges Pferd* koń dychawiczny, koń podpalony”. *Por.* niżej uwagi o granicy terminów oraz przypisy 9.

s. 133 **Lecksucht v. Nagesucht v. Wollefressen** chcącka (u owiec). Por. Pica.
brak hasła Pica

s. 135 **Posthonus**. Zob. *Fettschlauch*
jest: **Fettschlauch der Beschälhengste**

s. 137 **Schweifrose des Pferdes**. Zob. *Erysipelas bullosum*
jest tylko: **Erysipelas bullosum caudae equinae**

Jak już wspomniano, podstawą artykułu hasłowego w *Słowniczku* są obce terminy weterynaryjne (297). Najczęściej (235) pochodzą one z języka niemieckiego, co może zaskakiwać, ponieważ cały słownik z 1876 roku miał być uzupełnieniem słownika łacińsko-polskiego z 1868 roku (por. tytuł), np.:

- s. 127 **Blutmelken** krwawe mleko;
- s. 128 **Ecksohle** kąt podeszwy (u konia);
- s. 132 **Kronentritt** zatrat (u konia);
- s. 133 **Luftkopper** koń łykawy;
- s. 134 **Oberschenkelbein** kość udowa.

Terminy łacińskie są podstawą artykułów hasłowych 53 razy, np.:

- s. 125 **Adenitis equorum** zołzy końskie;
- s. 129 **Erysipelas bullosum caudae equinae** róża ogonowa (u konia);
- s. 129 **Fistula funiculi spermatici** guz powrózka nasiennego, powstający po niestosownym wytrzebieniu (u konia);
- s. 139 **Typhus equorum** dur koński;
- s. 139 **Variola equina** ospa końska.

Najrzadsze są w tych miejscach terminy francuskie (7), np.:

- s. 128 **Contremarquer** podrabiać zęby koniowi;
- s. 129 **Farcin** tylczak;
- s. 130 **Galop** cwał, cwał;
- s. 134 **Morve** nosacizna;
- s. 135 **Pleine carrière, en co** koń wyskoczyć może;

oraz angielskie (2):

- s. 131 **Horse-pox** gruda końska;
- s. 135 **Pony** kuc.

Niektóre obce hasła (11), synonimiczne względem siebie, zapisywane są w jednym artykule hasłowym. Dotyczy to najczęściej (8) przypadków, gdy te synonimiczne obce terminy w układzie alfabetycznym występowałyby bezpośrednio po sobie:

- s. 128 **Druse** v. **Drusenkrankheit** zołży końskie;
- s. 129 **Febris anthracica** s. **febris carbunculosa** gorączka wąglikowa;
- s. 137 **Stollbeule** v. **Stollschwamm** modzel łokciowy;
- s. 138 **Stättigkeit** v. **Stützigkeit** szal okresowy (u koni);
Trachte v. **Trachtenwand** ścianka przedkątna kopyta.

W trzech artykułach hasłowych synonimiczne terminy obce zaczynają się na odległe od siebie litery w alfabecie:

- s. 133 **Lecksucht** v. **Nagesucht** v. **Wollefressen** chćacka (u owiec);
- s. 134 **Nasenloch, falsches**; v. **falsche Nasentrompete** zatoka przynozdrzowa (u konia);
- s. 136 **Ruhr** v. **typhöse Ruhrseuche**. Zob. Dysenteria epizootica.

W jednym wypadku synonimicznych terminów niemieckich autorzy *Słowniczka* się pomylili, umieszczając pod różnymi literami te same (w innej kolejności) terminy niemieckie z tym samym polskim odpowiednikiem:

- s. 133 **Löserdürre** v. **Rinderpest** księgosusz;
- s. 136 **Rinderpest** v. **Löserdürre** księgosusz.

W *Słowniczku* zdarzają się także inne pomyłki (8), polegające na tym, że pod synonimicznymi hasłami obcymi nie zawsze powtarza się ten sam zestaw polskich synonimów⁵, np.:

- s. 136 **Saumband** klej kopyta (u konia);
- s. 131 **Hornsäum** klej kopyta, obrąbek kopyta;
- s. 136 **Satteldruck** sedno, odsednienie (u konia);
- s. 140 **Wundsein** odsednienie (u konia).

Synonimiczne terminy obce (11) pojawiły się w 2 łacińskich artykułach hasłowych na stronie 129:

- Erysipelas carbunculorum** s. **epizooticum** róża wąglikowa (u owiec i świń), biała szczeć;
- Febris anthracica** s. **febris carbunculosa** gorączka wąglikowa;

⁵ Jest to nierzadkie zjawisko również we wspomnianym już słowniku z 1881 r. (Jankowiak 2015: 114–121).

i w 9 niemieckich, np.:

- s. 132 **Köthe** v. **Köthengelenk** kut, staw kutowy, staw nadpęcinowy;
Krippensetzer, v. **Krippenwetzler** gryzun;
- s. 133 **Lecksucht** v. **Nagesucht** v. **Wollefressen** chcącka (u owiec);
- s. 134 **Nasenloch**, **falsches**; v. **falsche Nasentrompete** zatoka przynozdrzowa (u konia);
- s. 136 **Ruhr** v. **typhöse Ruhrseuche**. Zob. Dysenteria epizootica.

Te same polskie terminy – zarówno pojedynczo, jak i w postaci szeregów synonimicznych – znalazły się nawet pod kilkoma obcymi hasłami. Pod czterema różnojęzycznymi hasłami⁶ są te same odpowiedniki polskie w 8 przypadkach, np.:

nosacizna psów: **Catarrhus epizoticus canum** (s. 128; łac.); **Febris catarhalis epizootica canum** (s. 129; łac.); **Hundekrankheit** (s. 131; nm.); **Staupe** (s. 137; nm.);

podrabiać zęby koniowi: **Contremarquer** (s. 128; fr.); **Gejüdschen** (s. 130; nm.); **Gitschen** (s. 130; nm.); **Maullochen** (s. 134; nm.);

tylczak: **Cachexia lymphatica farciminoso** (s. 127; łac.); **Farcin** (s. 129; fr.); **Hautwurm** (s. 131; nm.); **Wurm** (s. 140; nm.).

Pod trzema różnojęzycznymi hasłami⁷ identyczne ich ekwiwalenty polskie pojawiły się również ośmiokrotnie, np.:

choroba zwrotowa, wada zwrotowa, wada ewikcyjna: **Gewährsfehler** (s. 130; nm.); **Redhibitoire, mal** (s. 135; fr.); **Redhibitorius morbus** (s. 135; łac.);

gruda końska: **Horse-pox** (s. 131; ang.); **Mauke** (s. 134; nm.); **Pferdemauke** (s. 135; nm.);

wąglik podniebienny (u świń), rankor: **Gaumenanthrax** (s. 130; nm.); **Rankkorn** (s. 135; nm.); **Stomanthrax** (s. 138; łac.).

Aż 33 razy te same polskie odpowiedniki znalazły się pod dwoma obcymi hasłami. Pod hasłami z tego samego języka zapisane są 10 razy; 9 razy z języka niemieckiego, np.:

oprawca: **Abdecker** (s. 125); **Wasenmeister** (s. 139);

wartogłowienie: **Dummkoller** (s. 128); **Koller** (s. 132);

⁶ Co nie oznacza, że nie może być po kilka hasel z tego samego języka.

⁷ Jw.

i raz z łaciny:

motyllice wątrobowe: *Cachexia icterico-verminosa* (s. 127); *Tabes hepatis verminosa* (s. 138).

Polskie terminy pojawiły się pod obcymi hasłami z dwóch różnych języków 23 razy. Zawsze są to języki niemiecki i łaciński, np.:

gruda ochronna: *Paronychia equi exanthematica constitutionalis* (s. 135; łac.); *Schutzmauke* (s. 137; nm.);

kołowaczna u owiec: *Drehkrankheit der Schafe* (s. 128; nm.); *Hydrocephalus hydatideus* (s. 132; łac.).

W związku z tym, że w *Słowniczku* pojawiły się synonimiczne hasła obce, polski materiał liczy 222 zestawy polskich terminów: 50 szeregów synonimicznych polskich terminów pod hasłami obcymi (np. s. 134 „*Milzbrand* zaraza wąglikowa, wąglik, zaraza śledzionowa”) oraz po jednym polskim terminie w 172 przypadkach (np. s. 127 „*Cachexia ossifraga* łomikost”). Ten materiał leksykalny znalazł się w 297 artykułach hasłowych, których podstawą są wspomniane obce hasła.

W 222 zestawach polskich terminów pod hasłami obcymi są łącznie 303 polskie terminy weterynaryjne. Badanie ich budowy nie jest proste. Nierzadko w polskiej części artykułu hasłowego pojawiają się nawiasy, w których zapisane są dopowiedzenia będące albo swego rodzaju wyjaśnieniem lub kwalifikatorem terminu (por. niżej), albo należące do terminu, np.: *kość prątna (u kota i psa)*; *porażenie poporodowe (u krów)*. Zdarzają się też zapisy tego samego terminu raz z nawiasem, a raz bez niego, np.: *róża wąglikowa (u owiec i świń)* i *róża wąglikowa u owiec i świń*. Poza tym nie są rzadkie terminy, gdy – wydawać by się mogło – dopowiedzenie jest wyjaśnieniem, a nie jest zapisane w nawiasie, np.: *nieżyt zatok czołowych u wołu*; *zapalenie stawów zjadliwe u jagniąt*. Niejednoznaczne są też przykłady nawiasowych uwag w środku terminu: *zołzy (końskie) podejrzone*; *brzeg (dolny) kopyta*. Autorzy *Słowniczka* stosują również skrócenia terminów polskich, np. s. 126 „*Beschälkrankheit böartige* zaraza stadna złośliwa czyli właściwa, porażenie koni rozplodowych (stadników)”; s. 135 „*Paronychia epizootica* zaraza racic czyli kopytowa”⁸. *Słowniczek* z tymi niejasnościami nie jest wyjątkiem wśród XIX-wiecznych leksykonów medycznych. Badacz tych słowników niejednokrotnie – wobec braku wyjaśnień w ich wstępach – musi się zmierzyć z tymi problemami⁹.

Wśród polskich terminów weterynaryjnych z 1876 roku przeważają (172) nazwy wielowyrazowe (z przewagą dwuelementowych terminów – 134), np.: *zaraza płuc bydła rogatego*,

8 Właściwa postać skróconych polskich terminów to: *zaraza stadna właściwa*, *zaraza kopytowa*.

9 Na problemy z prawidłowym odczytaniem polskich terminów z XIX-wiecznych słowników medycznych badacze zwracali już uwagę. Felicja Wysocka (2002: 93) wspomniała o tym przy omawianiu *Słownika anatomiczno-fizjologicznego* z 1838 r., natomiast Lucyna Agnieszka Jankowiak (2015: 108–113) – przy charakterystyce materiału ze *Słownika terminologii lekarskiej polskiej* z 1881 r. W rozstrzygnięciu problemów z odczytaniem polskich terminów w S 1876 kierują się rozwiązaniami zastosowanymi w: Jankowiak 2015: 108–113.

choroba czerwiwa płuc, kołowrot krzyża u owiec, dół skroniowy, krwawe mleko, rzemiosło oprawcy. Terminy jednowyrazowe (131) to przede wszystkim rodzime rzeczowniki (np.: *bark, kłąb, kotność, palenie*). Do wyjątków należą hasła będące innymi częściami mowy: *nosaciznowy, nosaty, kary, wrony*.

Rzadko (kilkanaście przykładów) wśród 303 polskich terminów pojawiły się zapożyczenia (np.: *fryz, influenza, perszeron, weterynaryja, weterynarz*) czy derywaty od nich (np.: *biegunka epizootyczna, wada ewikcyjna*).

Terminy jednoelementowe (131; 43,2 procent) wystąpiły zarówno samodzielnie pod obcymi hasłami (57, np.: *gryzun, kasztanki, podgardle, sanki, zaćma*), jak i w szeregach synonimicznych (74, np.: *bekowisko, cięża, draber, kotność, kurcgalop, łogawizna, martwiak, podbitek, rankor, sztyngiel, trawieniec, zadnik*). Z kolei terminy składające się z dwóch elementów to łącznie 134 przykłady, z czego większość (93, np.: *gorączka wąglikowa, koń tykawy, kopyto guzowate, skrzydło nosowe, wspory kopyta*) wystąpiła samodzielnie przy obcym haśle, a 41 w szeregach polskich synonimów (np.: *cwał umiarkowany, kopyto kłębkowe, kowal do podkuwania, ślepota miesięczna, żołądek brodawkowaty*). Trzejelementowe terminy (29) samodzielnie przy obcym haśle pojawiły się 14 razy (np.: *gruźlica u bydła rogatego, kopyto chorobliwie zmienione, modzel na stawie skokowym, ścianka przedkątna kopyta, zaraza stadna łagodna*), a w szeregu synonimicznym – 15 razy (np.: *choroba czerwiwa płuc, kołowrot krzyża u owiec, mocz wodnisty u owiec, nauka leczenia zwierząt, powierzchowne przymioty konia, zaraza racic złośliwa*). Terminy czteroelementowe (7) przy obcym haśle wystąpiły przede wszystkim samodzielnie (6, np.: *nieżyt zatok czołowych u wołu, zaraza płuc bydła rogatego, zawrót głowy gzikowy u owiec*) i tylko raz w szeregu synonimicznym (*zapalenie stawów zjadliwe u jagniąt*). Dwa terminy zbudowane z 6 elementów pojawiły się wyłącznie samodzielnie przy obcym haśle, np. *martwa kostka obejmująca cały staw pęciny*.

Tabela 1. Budowa polskich terminów weterynaryjnych

LICZBA SKŁADNIKÓW W TERMINIE	JEDEN	DWA	TRZY	CZTERY	SZEŚĆ	RAZEM
Liczba terminów występujących samodzielnie	57	93	14	6	2	172
Liczba terminów w szeregach	74	41	15	1	0	131
RAZEM	131	134	29	7	2	303
%	43,2%	44,2%	9,6%	2,3%	0,7%	

Pojedyncze terminy polskie pod obcymi hasłami (172) to w 87,2 procent terminy jedno- (57, np.: *czaprak, kandyda, podgrzewie, szkapa, zaćma*) i dwuwyrazowe (93, np.: *choroba stadna, kopyto szłapate, stępa chodzić, puszka kopytowa, skrzydło nosowe*).

Tabela 2. Budowa 172 pojedynczych polskich terminów znajdujących się pod obcymi hasłami

LICZBA SKŁADNIKÓW W TERMINIE	JEDEN	DWA	TRZY	CZTERY	SZEŚĆ	RAZEM
Liczba terminów	57	93	14	6	2	172
%	33,1%	54,1%	8,1%	3,5%	1,2%	

Terminy tej kategorii powyżej trójskładnikowych to rzadsze przykłady. W ogóle nie pojawiły się terminy pięcioelementowe. Z trzech elementów składa się 14 terminów (np.: *kopyto chorobliwie zmienione*, *ścianka przedkątna kopyta*, *zaraza stadna łagodna*), a z czterech składników 6 przykładów (np.: *nieżyt zatok czołowych u wołu*, *zaraza płuc bydła rogatego*, *zawrót głowy gzikowy u owiec*). Zaledwie dwa przykłady to terminy sześcieelementowe, np. *martwa kostka obejmująca cały staw pęciny*.

Tabela 3. Budowa szeregów synonimicznych

SZEREGI DWU- ELEMENTOWE	SZEREGI TRZY- ELEMENTOWE	SZEREGI CZTERO- ELEMENTOWE	SZEREGI PIĘCIO- ELEMENTOWE	RAZEM
39	9	1	1	50

Szeregi synonimiczne zwykle (39) składają się z dwóch terminów polskich. Po dwa jednowyrazowe terminy ma 12 szeregów synonimicznych, np. *kłusak*, *rysak*. Zestaw terminu jednowyrazowego i dwuwyrzowego poświadczony jest dziesięciokrotnie, np. *martwa kość*, *martwiak*. Dwa dwuwyrzowe terminy polskie znalazły się w 4 szeregach synonimicznych (*klej kopyta*, *obrąbek kopyta*; *koń dychawiczny*, *koń podpalony*; *kość koronowa*, *kość podpęcynowa*; *zaraza racic*, *zaraza kopytowa*). Połączenie pojedynczego terminu polskiego i terminu trójwyrzowego w szeregu synonimicznym, będącym odpowiednikiem obcego hasła, wystąpiło dwukrotnie: *nauka leczenia zwierząt*, *weterynaryjna*; *wąglík podniebienny (u świń)*, *rankor*. Pięć razy w szeregach polskich synonimów wystąpiły terminy dwuwyrzowe i trójwyrzowe: *gruda zwyczajna u koni*, *gruda końska*; *mocz wodnisty u owiec*, *moczówka u owiec*; *opój stawowy*, *puchlina stawowa (u konia)*; *powierzchność konia*, *powierzchnowe przymioty konia*; *zaraza racic złośliwa*, *kulawka u owiec*. Trzykrotnie w szeregu synonimicznym wystąpiły terminy dwuwyrzowe i czterowyrzowe (*opój ścięgna*, *puchlina pochwy ścięgnowej (u konia)*; *róża wąglíkowa (u owiec i świń)*, *biała szczęć*; *ślepoty miesięczna*, *zapalenie oczu przerywane (u koni)*). Pozostałe dwieelementowe szeregi synonimiczne to pojedyncze przykłady połączenia: terminu jednowyrazowego z czterowyrzowym (*rodnica*, *części płciowe zewnętrzne (u zwierząt)*), dwóch terminów trójwyrzowych (*choroba robaczna płuc*, *choroba czerwiwa płuc*) oraz terminu trójwyrzowego i czterowyrzowego (*choroba stawów u jagniąt*, *zapalenie stawów zjadliwe u jagniąt*).

Trójelementowe szeregi polskich terminów to łącznie 9 przykładów reprezentujących różne modele: wyłącznie pojedyncze terminy (*ułoga, włogaczna*; u ludu w Krakowskiem: *łogawizna*), tylko dwuwyrazowe (*choroba zwrotowa, wada zwrotowa, wada ewikcyjna*) i trójwyrazowe terminy (*zaraza stadna złośliwa, zaraza stadna złośliwa właściwa; porażenie koni rozplodowych (stadników)*). Kolejne trójelementowe szeregi synonimiczne to połączenia dwóch terminów jednowyrazowych i terminu dwuwyrazowego (2: *księgi, żołądek listkowy, psalterz; ślaz, trawieniec, żołądek właściwy*) oraz dwóch terminów jednowyrazowych i terminu trójwyrazowego (*wąsat, kołowrot krzyża u owiec, draber*). Następne przykłady to zestawienia dwóch terminów dwuwyrazowych i terminu jednowyrazowego (3: *kut, staw kutowy, staw nadpęci nowy; wąglik odbytnicy, zadnik*; u ludu: *czarna krew; zaraza wąglikowa, wąglik, zaraza śledzionowa*).

Tylko raz są poświadczone czteroelementowe (*czep, czepiec, siatka, żołądek siatkowaty*) i pięcioelementowe (*łożyszca, guzy łożyskowe, guziczki*; u ludu: *purchawki* (na Litwie), *żabieńce* (w Krakowskiem)) szeregi polskich terminów.

Przewaga szeregów synonimicznych dwuelementowych (39; 78 procent) i zdecydowanie mniejsza liczba dłuższych szeregów synonimicznych (łącznie 11; 22 procent) nie odbiegają od ogólnych tendencji w ówczesnej polskiej terminologii medycznej, z której terminologia weterynaryjna się wywodzi¹⁰. Świadczy także o pewnej tendencji do ograniczania synonimii w polskiej terminologii weterynaryjnej.

Polskie terminy znajdujące się w szeregach synonimicznych zbudowane są z od jednego (74) do czterech elementów (1). Właśnie terminy jednowyrazowe są najczęstsze i stanowią ponad 56 procent zbioru. Proporcje między udziałem terminów jedno- i dwuwyrazowych tworzących szeregi synonimiczne są więc tu odwrotne niż przy polskich terminach (tak samo zbudowanych) samodzielnie występujących przy obcych hasłach (por. tabele 2 i 4).

Tabela 4. Budowa 131 terminów znajdujących się w szeregach synonimicznych

LICZBA SKŁADNIKÓW W TERMINIE	JEDEN	DWA	TRZY	CZTERY	RAZEM
Liczba terminów w szeregach	74	41	15	1	131
%	56,5%	31,3%	11,4%	0,8	

Polskie terminy w szeregach synonimicznych są najczęściej (31) współnordzenne¹¹, tzn. mają przynajmniej jeden element budowy wspólny. Nie musi to dotyczyć wszystkich synonimów w szeregu, lecz co najmniej dwóch, np. s. 131 „*Haube (reticulum) czep, czepiec, siatka, żołądek siatkowaty*”. Znaleźć tu można terminy wielowyrazowe o wspólnych podstawach lub

¹⁰ Dla porównania: w materiale *Słownika terminologii lekarskiej polskiej z 1881 r.* wśród szeregów dotyczących nazw chorób znalazło się 65 procent szeregów składających się z 2 polskich terminów. Dłuższe szeregi synonimiczne stanowiły zaś 35 procent (por. Jankowiak 2015: 141, 154).

¹¹ Podobne proporcje między terminami współnordzennymi i różnordzennymi są w nazwach chorób (ludzkich). Por. badania na materiale krakowskiego słownika medycznego z 1881 r. (Jankowiak 2015: 216–217).

wspólnych określeniach, przy czym oba typy znaleźć można nawet w jednym szeregu synonimicznym, np.: s. 130 „*Gewährsfehler* choroba zwrotowa, *wada zwrotowa*, *wada ewikcyjna*”; s. 136 „*Paronychia serosa gruda* zwyczajna u koni, *gruda* końska”. Pojawiły się tu również synonimy słowotwórcze, np.: s. 132 „*Hundstall* psiarnia, psiniec”; s. 134 „*Ochsenstall* wołownia, wolarnia”. Niektóre z nich zaliczyć można do powstałych na drodze kompresji słowotwórczej¹², np.: s. 136 „*Schienenbein* kość piszczelowa, piszczel”; s. 139 „*Ueberbein (ganglion)* marta kość, martwiak”; s. 139 „*Unterschenkelbein* kość goleniowa, goleń”.

Terminy polskie w szeregu synonimicznym w 19 przypadkach są wobec siebie różnordzenne (a więc zbudowane w oparciu o różne rdzenie), np.:

- s. 125 *Anthrax haemorrhoidalis* wąglik odbytnicy, zadnik, *u ludu*: czarna krew;
- s. 127 *Blättermagen (omasum)* księgi, żołądek listkowany, psalterz;
- s. 127 *Cachexia hydropica ovium (C. hydropica ovium)* puchlina, zgnilizna owiec;
- s. 132 *Klauenseuche, böartige, der Schafe* zaraza racic złośliwa, kulawka u owiec;
- s. 133 *Kurz-Galopp* cwał umiarkowany, *pospolicie*: kurcgalop;
- s. 133 *Labmagen (abomasum)* ślaz, trawieniec, żołądek właściwy;
- s. 134 *Pansen* wole, żołądek brodawkowy;
- s. 135 *Rachialgia lumbalis ovium* wąsat, kołowrot krzyża u owiec, draber;
- s. 137 *Steingalle* podbitek, *u pospólstwa*: sztyngiel (*zapalenie tkanki łącznej pod podeszwą u konia*);
- s. 139 *Widerrist* kłąb, gara (u konia).

Polskie terminy weterynaryjne ujęte w *Słowniczku* dotyczą zarówno ogólnie wszystkich (ewentualnie większości) zwierząt (ponad 100 przykładów), np.:

- s. 127 *Buggelenk* staw barkowy;
- s. 129 *Ellbogengelenk* staw łokciowy;
- s. 130 *Gleichbein* trzeszczka;
- s. 132 *Knochenbrüchigkeit* łomikost;
- s. 135 *Perlsucht* gruźlica u zwierząt;

jak i grup zwierząt, np.:

- s. 126 *Apthae epizooticae* zaraza pyskowa (u bydła rogatego);
- s. 130 *Franzosenkrankheit* gruźlica u bydła rogatego;

12 Rozumienie kompresji słowotwórczej przyjmuję za Karin Musiołek-Choinski (1986: 156–158): „Podstawą zaliczenia do tej grupy jest istnienie pary terminów, z których jeden możemy uznać za rezultat procesu skracania. Termin krótszy nie jest okazjonalny, ale występuje jako stała nazwa syntetyczna. Równocześnie nie twierdzimy, że w sensie genetycznym dany termin rzeczywiście powstał tą metodą, ale jest to prawdopodobne. Niewykluczone jest, że termin krótszy powstał bezpośrednio na wzór tych, które są wynikiem kompresji, ale za pomocą sufiksacji [...]. Przy niektórych terminach można mieć wątpliwości, czy kierunek zmiany nie jest odwrotny – nazwa dwuczłonowa zmienia się w trójczłonową analityczną, co nadaje terminowi jakby większy stopień intelektualizacji [...]”.

- s. 131 **Hufknorpel** chrząstka kopytowa;
- s. 133 **Lungenseuche** zaraza płuc bydła rogatego;
- s. 135 **Pleuropneumonia boum contagiosa** zaraza płuc bydła rogatego.

Pojawiły się także terminy związane z konkretnymi zwierzętami (182) – z wołami (4) i krowami (4), np.:

- s. 128 **Catarrhus sinuum frontalem boum** (*C. sinuum frontalem boum*) niezbyt zatok czołowych u wołu;
- s. 134 **Ochsenstall** wołownia, wolarnia;
- s. 132 **Kalbefieber, entzündliches** gorączka poporodowa (u krów);
- s. 132 **Kalbefieber, paralytisches** porażenie poporodowe (u krów);
- s. 132 **Kuhpocken** ospa krowia;

ze świniami (11), np.:

- s. 129 **Finnen** wągry u świń;
- s. 127 **Cachexia cellulosae hydatigena suum** wągry u świń;
- s. 130 **Gaumenanthrax** wąglik podniebienny (u świń), rankor;
- s. 137 **Schweinstall** wieprzyniec;
- s. 137 **Seta alba** biała szczeć u świń;

z owcami (21) i jagniętami (3), np.:

- s. 126 **Arthrocace agnelorum** choroba stawów u jagniąt, zapalenie stawów zjadliwe u jagniąt;
- s. 127 **Cachexia hydropica ovium** (*C. hydropica ovium*) puchlina, zgnilizna owiec;
- s. 128 **Diabetes ovium** mocz wodnisty u owiec, moczówka u owiec;
- s. 132 **Kreuzdrehe** kręcki (*Cocnurus*) w rdzeniu kręgowym (u owiec);
- s. 135 **Rachialgia lumbalis ovium** wąsat, kołowrot krzyża u owiec, draber;

jednocześnie z owcami i świniami (5) związana jest ta sama nazwa choroby (choć różnie zapisana) i pod różnymi obcymi hasłami:

- s. 127 **Borste, weisse róza** wąglikowa (u owiec i świń), biała szczeć;
- s. 127 **Brand, fliegender róza** wąglikowa (u owiec i świń);
- s. 129 **Erysipelas carbunculosum s. epizooticum** róza wąglikowa (u owiec i świń), biała szczeć;
- s. 129 **Febris erysipelatoso maligna ovium et suum** (*F. erysipelatoso maligna ovium et suum*) róza wąglikowa u owiec i świń;
- s. 136 **Rothlauf, brandiger róza** wąglikowa (u owiec i świń);

z psami (6), a tu aż 5 haseł dotyczących tej samej choroby (różnie zapisywanej w wersji polskiej):

- s. 128 **Catarrhus epizoticus canum** nosacizna psów;
- s. 129 **Febris catarrhalis epizootica canum (F. catarrhalis epizootica canum)** nosacizna psów;
- s. 131 **Hundekrankheit** nosacizna psów;
- s. 132 **Hundstall** psiarnia, psiniec;
- s. 133 **Lues canum** nosacizna u psów;
- s. 137 **Staupe** nosacizna psów;

jednocześnie z kotami i psami:

- s. 136 **Ruthenknochen** kość prątna (u kota i psa).

Najwięcej (127) terminów dotyczy koni. Tak duża liczba haseł związanych z tymi zwierzętami wynika z prowadzonej od dawna przez człowieka hodowli konia, co potwierdza też historia weterynarii dysponująca rozwiniętymi obserwacjami m.in. na temat zdrowia i chorób tego zwierzęcia:

- s. 126 **Beschälkrankheit bösertige** zaraza stadna złośliwa, zaraza stadna właściwa, porażenie koni rozplodowych (stadników);
- s. 127 **Blutspath** żylak na stawie skokowym (u konia);
- s. 132 **Influenza equorum** influenza;
- s. 132 **Intertrigo** otręt (u konia);
- s. 137 **Staar, Schwarzem** piękna ślepota (u konia).

W *Słowniczku* znalazły się ponadto nazwy osób związanych ze zwierzętami (5, np.: *konował, weterynarz*) oraz nazwa nauki (s. 138 „**Thierarzneknunst** nauka leczenia zwierząt, weterynaryjna”).

Analizując pod innym kątem znaczenia terminów weterynaryjnych, można wskazać, że są one związane z następującymi działami – anatomią (74), np.:

- s. 129 **Flotzmaul** warga górna (u wołu);
- s. 130 **Fleischsohle** podeszwa mięsista (w kopycie końskim);
- s. 134 **Nackenband (ligamentum nuchae)** więzadło grzbietne (u dobytku);
- s. 136 **Schienenbein** kość piszczelowa, piszczel;
- s. 137 **Schulter** bark;

fizjologią (2):

- s. 127 **Brunstzeit (oestrus venereus)** grzanie się, palenie, bieganie, pobieganie, gonienie, ruja, *nadto w szczególności u krów* latowanie, *u owiec i zwierzyzny płowej* bekowisko, bekawisko,

u świń knurowanie, u psów i wilków ciekanie się, u lwów rykowisko, u niektórych ptaków tokowanie, u ryb tarło, tarlisko;

s. 138 **Trächtigkeit** ciąża, ciężarność, w szczególności: *u klaczy żrebność, u krów, łań i sarn cielność, u owiec i kóz kotność, u świń prośność, u zwierząt drapieżnych, a w szczególności w rodzaju psów szczenność;*

patologią (181), np.:

s. 125 **Angina carbuncularis** ślinogorz wąglikowy (u świń);

s. 127 **Brustbeule** bołączka mostkowa (u konia);

s. 127 **Cachexia tuberculosa boum** (*C. tuberculosa boum*) gruźlica u bydła rogatego;

s. 128 **Dysenteria epizootica** biegunka epizootyczna;

s. 136 **Schafpocken** ospa owcza;

leczeniem (7), np.:

s. 133 **Kurschmied** konował;

s. 138 **Thierarzneikunst** nauka leczenia zwierząt, weterynaryjna;

s. 138 **Thierarzt** weterynarz;

oraz ogólnie hodowlą zwierząt (33), np.:

s. 130 **Friesisches Pferd** fryz;

s. 131 **Harttraber** kłusak, rysak;

s. 131 **Hufschmied** kowal do podkuwania, podkuwacz;

s. 136 **Schafstall** owczarnia;

s. 140 **Zuchthengst** stadnik.

W *Słowniczku* zarówno przy polskich terminach (częściej), jak i obcych (rzadziej) pojawiły się różne informacje. Część z nich nazwać można kwalifikatorami. Nie są one omówione w słowniku.

Uwagi przy polskich terminach pojawiły się w ponad 100 artykułach hasłowych. W sumie takich informacji jest więcej, ponieważ w niektórych artykułach hasłowych występuje ich nawet kilka. Są one różnie zapisywane: kursywą lub antykwą w nawiasie lub bez nawiasu i mogą dotyczyć tych samych gatunków zwierząt i (lub) realiów związanych z ich hodowlą.

Kwalifikatory zapisane kursywą są rzadsze, to zaledwie kilkanaście przykładów, i mogą odnosić się do różnych gatunków zwierząt, np.:

s. 127 **Brunstzeit** (*oestrus venereus*) grzanie się, palenie, bieganie, pobieganie, gonienie, ruja, *nadto w szczególności u krów latowanie, u owiec i zwierzyny płowej bekowisko, bekawisko,*

u świń knurowanie, u psów i wilków ciekanie się, u lwów rykowisko, u niektórych ptaków tokowanie, u ryb tarło, tarlisko;

s. 138 **Trächtigkeit** ciąża, ciężarność, w szczególności: *u klaczy żrebność, u krów, łań i sarn cielność, u owiec i kóz kotność, u świń prośność, u zwierząt drapieżnych, a w szczególności w rodzaju psów szczenność;*

s. 126 **Ballen** piętki (*u zwierząt kopytowych i racicznych*).

Kolejny typ informacji wydrukowanych kursywą to swego rodzaju definicje czy też dopowiedzenia autorów *Słowniczka* (5):

s. 128 **Eckstreben** wspory kopyta (*Dwie części rogowe podłużne obok strzałki położone*);

s. 132 **Kastanien** kasztanki (*Wyrostki rogowe na stronie wewn. nóg powyżej stawu kolanowego*);

s. 132 **Kehlgang** sanki (*Okolica między odnogami szczęki dolnej u konia*).

Kwalifikatory zapisane antykwą (w około 100 artykułach hasłowych) i odnoszące się do gatunków zwierząt lub grup gatunków zwierząt to np.:

s. 140 **Wurf** rodnica, części płciowe zewnętrzne (*u zwierząt*);

s. 136 **Scabies** parchy (*u zwierząt*);

s. 136 **Schnuffelkrankheit** zapalenie okostny kości nosowych (*u nierogacizny*).

Pojedynczych gatunków zwierząt dotyczy 80 zapisów, np.:

s. 131 **Hackenzahn** kiel (*u ogiera*);

s. 131 **Hufkrebs** grzyb kopytowy (*u konia*);

s. 133 **Lade** międzyzębie (*u konia*);

s. 133 **Ladendruck** ugniot międzyzębia (*u konia*);

s. 137 **Sehnenscheidengalle** opój ścięgna, puchlina pochwy ścięgnowej (*u konia*).

Należą tu również informacje odnoszące się do pojedynczych desygnatów związanych głównie z budową zwierząt (3):

s. 131 **Hasenhacke** modzel przegubowy (*na stawie skokowym*);

s. 137 **Stolle** ocyl (*w podkowie*);

s. 140 **Zehenwand** przodek ściany rogowej (*kopyta*).

W kolejnym przykładzie znajduje się jednocześnie dopowiedzenie zapisane kursywą i kwalifikator odnoszący się do gatunku zwierząt wydrukowany antykwą w nawiasie: s. 137 „**Stelzfuss** noga szczudłowata, *wskutek stężenia stawu koronowego i kopytowego, albo skrócenia odpowiednich ścięgien* (*u konia*)”.

W innym przykładzie pojawiły się dwa dopowiedzenia przy dwóch znaczeniach terminów polskich – raz nawias i antykwa, raz nawias i kursywa: s. 135 „*Passgänger* 1) jednochodziec, jednochodnik (ma wskutek dresury chód właściwy, jednostronny). 2) szlapak (*chodzi stępa sposobem jednochodźca, z natury; kłus zaś ma zwyczajny*)”.

Uwagi przy obcych terminach występują znacznie rzadziej (5) i stanowią zwykle rodzaj krótkiej definicji (4):

- s. 131 **Hautwurm** (choroba u koni) tylczak;
- s. 134 **Mohrenkopf** (maść) murzynek;
- s. 135 **Rapp** (maść) kary, albo wrony;
- s. 136 **Rotz** (w wyrazach złożonych) 1) nosaciznowy; 2) nosaty;
- s. 137 **Stichelhaar** (maść) czaprak.

Pośród tych dodatkowych informacji przy terminach w *Słowniczku* znalazły się też typowe kwalifikatory. Są to głównie kwalifikatory geograficzne (*na Litwie, w Krakowskim*), stylistyczne (*u ludu, uospółstwa, pospolicie*)¹³ oraz geograficzno-stylistyczne (*u ludu w Krakowskim*). Nierzadko występują one przy polskich terminach znajdujących się w tym samym szeregu synonimicznym i zapisywane są albo kursywą, albo antykwą (w nawiasie):

- s. 130 **Gebäremutterknöpfe** (*cotyledones*) łóżyszczka, guzy łóżyskowe, guziczki, *u ludu*: purchawki (na Litwie), żabieńce (w Krakowskim);
- s. 125 **Anthrax haemorrhoidalis** wąglik odbytnicy, zadnik, *u ludu*: czarna krew;
- s. 137 **Spath** (*spavanus*) ułoga, włogaczna, *u ludu w Krakowskim*: łogawizna;
- s. 133 **Kurz-Galopp** cwał umiarkowany, *pospolicie*: kurcgalop;
- s. 130 **Ganache** żuchwa, *pospolicie*: ganasz;
- s. 137 **Steingalle** podbitek, *uospółstwa*: sztyngiel (*Zapalenie tkanki łącznej pod podeszwą u konia*)¹⁴.

Zaledwie w dwóch wypadkach obok polskich terminów weterynaryjnych pojawiły się nazwiska twórców lub propagatorów tych terminów: s. 132 „**Kronenbein** kość koronowa, kość podpęciniowa (Adamowicz)”¹⁵; s. 128 „**Coenurus cerebralis** kręćka mózgowa (A. Waga)”¹⁶.

13 Odmienne można interpretować dwa pierwsze kwalifikatory. Z różnych okresów znane są podobne im kwalifikatory: *gwarowy* i *gminny*, które w literaturze przedmiotu oceniane są różnie. Przede wszystkim zwraca się uwagę na ich niejednoznaczność, a przez to na możliwość zaliczenia ich nie tylko do kwalifikatorów geograficznych, lecz także do stylistycznych (Walczak 1991: 36–37; Majdak 2008: 142; Jankowiak 2015: 248–249, przyp. 52).

14 Tu jednocześnie dopowiedzenie w nawiasie kursywą.

15 Chodzi zapewne o Adama Ferdynanda Adamowicza (1802–1881), m.in. lekarza i weterynarza, autora licznych prac z zakresu medycyny i weterynarii (Kośmiński 1888: 3–5; Feliksiak (red.) 1987: 45).

16 Chodzi zapewne o Antoniego Wagę (1799–1890), m.in. zoologa (Feliksiak (red.) 1987: 557–559).

Podsumowanie

Słowniczek wyrazów weterynaryjskich S. Janikowskiego, A. Kremera i J. Oettingera z 1876 roku jest pierwszym samodzielnym leksykonem z polską terminologią weterynaryjną. Powstał w okresie usamodzielniania się weterynarii jako nauki i jednocześnie jej przechodzenia z grupy nauk medycznych do nauk rolniczych. Mimo wszystko jednak silna więź z medycyną, wynikająca m.in. z tego, że weterynarią często zajmowali się lekarze (ludzy)¹⁷, zdecydowała zapewne o dołączeniu *Słowniczka* do leksykonu medycznego z 1876 roku.

Dziewiętnastowiecznej polskiej terminologii weterynaryjnej nie można traktować jako nowej terminologii, tzn. dopiero tworzonej, czy będącej na początkowym etapie rozwoju. Traktować ją należy jako już wykształconą na podstawie polskiej terminologii medycznej i będącą na takim samym etapie rozwoju. Wydaje się wszakże, że badanie terminologii weterynaryjnej jest trudniejsze niż badanie terminologii medycznej m.in. ze względu na różny stopień rozwoju wiedzy o poszczególnych gatunkach zwierząt (por. np. wielowiekową tradycję hodowli koni i dużą liczbę odnoszących się do nich terminów w *Słowniczku*), a przede wszystkim na wielostronne wpływy różnych nauk i dziedzin życia na wykształcenie się weterynarii jako nauki. Oprócz nauk medycznych były to m.in. nauki rolnicze, wojskowość, a nawet – religia czy życie dworskie (np. Janeczek i in. 2021).

Również materiał ze *Słowniczka* wskazuje na silne związki z polską terminologią medyczną tego okresu. Budowa polskich terminów weterynaryjnych oraz szeregów synonimicznych, jak i udział terminów rodzimych i zapożyczonych są podobne (por. np. Jankowiak 2015). W porównaniu z polską terminologią medyczną skala synonimii w polskiej terminologii weterynaryjnej wydaje się mniejsza – 22,5 procent¹⁸, ponieważ częściej (172; 77,5 procent) przy obcych terminach pojawia się jeden polski termin. Ale trzeba brać pod uwagę, że *Słowniczek* w zestawieniu z leksykonem medycznym z 1876 roku ma dużo mniej haseł.

Jak już wspomniano kilkakrotnie, *Słowniczek* nie jest pierwszym zbiorem polskiej terminologii weterynaryjnej. Rozproszona terminologia z tej dziedziny znalazła się także we wcześniejszych krakowskich słownikach medycznych z 1838, 1842 i 1868 roku. Pojawiła się ponadto w najważniejszym XIX-wiecznym krakowskim leksykonie – *Słowniku terminologii lekarskiej polskiej* S. Janikowskiego, J. Oettingera i A. Kremera (1881). Według moich wstępnych badań z 297 artykułów hasłowych ze *Słowniczka* aż 283 zostały powtórzone w tym – co warto podkreślić – znów medycznym leksykonie.

Porównanie polskiej terminologii weterynaryjnej z 1876 roku z jej ujęciami w krakowskich słownikach medycznych wcześniejszych (1838, 1842, 1868) i późniejszych (1881) pozwoli stwierdzić – co będzie kolejnym etapem moich badań – jakim zmianom ilościowym (np. liczba

17 Była to np. ich druga specjalizacja. Lekarze – ze względu na braki wśród profesorów weterynarii – np. na Oddziale Weterynaryjnym na Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie (1832–1842) prowadzili wykłady na weterynarii (Rotkiewicz 2006: 108). W XIX w. w różnych ośrodkach wykładano też weterynarię na medycynie. W związku z organizacją ówczesnej służby zdrowia np. tzw. lekarz miejski (fyzyk) czy lekarz powiatowy musiał znać się również na weterynarii (zob. np.: Brzozowski 1983: 505, 506; Rotkiewicz 2006: 170; Gryglewski 2018).

18 To stwierdzenie jest tak ostrożne, ponieważ do porównania z polską terminologią medyczną są tylko dane dotyczące skali synonimii (38,1 procent) w nazwach chorób ze słownika z 1881 r. (por. Jankowiak 2015: 260).

polских terminów pod obcymi hasłami oraz w szeregach synonimicznych) i jakościowym (np. skala synonimii) ulegała polska terminologia w XIX stuleciu.

Bibliografia

- Brzozowski S. 1983: *Nauki rolnicze*, [w:] K. Maślankiewicz (red.), *Zarys dziejów nauk przyrodniczych w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa (wetrynaria: s. 504–506, 528–532).
- Feliksiak S. (red.) 1987: *Słownik biologów polskich*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Gryglewski R.W. 2018: *Nauczanie wetrynarii na Uniwersytecie Jagiellońskim w XIX i początkach XX wieku*, „Życie Wetrynaryjne”, nr 93(3), s. 186–192.
- Janeczek M., Chrószcz A., Ożóg T., Pospieszny N. 2021: *Historia wetrynarii i deontologii*, Powszechne Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- Jankowiak L.A. 2015: *Synonimia w polskiej terminologii medycznej drugiej połowy XIX wieku (na podstawie Słownika terminologii lekarskiej polskiej z 1881 roku)*, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Sławistyczna, Warszawa.
- Kośmiński S. 1888: *Słownik lekarzów polskich*, Nakładem autora Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolfla, Druk K. Kowalewskiego, Warszawa.
- Majdak M. 2008: *Słownik warszawski. Koncepcja – realizacja – recepcja*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Musiołek-Choiński K. 1986: *Polskie nazwy chorób. Studium z terminologii medycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Polski słownik biograficzny*, t. 30, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Łódź 1987.
- Rotkiewicz T. 2006: *Historia wetrynarii i deontologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- Staškiewicz G. 1981: *Mały słownik historii medycyny wetrynaryjnej*, Instytut Wetrynarii w Puławach, Lublin.
- Walczak B. 1991: *Słownik wileński na tle dziejów polskiej leksykografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Wysocka F. 2002: *Rola Józefa Majera w polskiej leksykografii i leksykologii*, [w:] R. Majkowska (red.), *Józef Majer 1808–1899. Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 listopada 1999 r.*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków, s. 57–101.

Summary

On the content of *Słowniczek wyrazów wetrynaryjskich (Mini Dictionary of Veterinary Terms) of 1876*

Keywords: Polish language history, Polish veterinary terminology of the 19th century, *Słowniczek wyrazów wetrynaryjskich (Mini Dictionary of Veterinary Terms)*.

The aim of the article is to describe the first separate dictionary of Polish veterinary terminology, published two times in 1876. The first time as a supplement to *Uzupełnienie słownika łacińsko-polskiego wyrazów lekarskich (Supplement to the Latin-Polish Dictionary of Medical Terms)* of 1876 and the other time as an offprint of this supplement. The sixteen-page dictionary has 297 foreign-language entries (mainly Latin and German) with Polish equivalents – single terms or in synonymic series. The Polish material comprises a total of 303 terms. These are mainly multi-word names (172). Polish veterinary terms are predominantly native; borrowings or derivatives from them rarely appear among them. The terms collected in *Słowniczek* refer to various animals (they are most often names of their diseases), however, terms concerning horses predominate. The material in the dictionary is provided with numerous (usually short) annotations. Most of them (over 100) concern Polish terms. Some of these comments are geographical and stylistic qualifiers. The majority of the entries from *Słowniczek* (283) were repeated in the most important medical dictionary of the 19th century published in 1881.